

Advies aan Provinciale Staten		Uw contactpersoon
		S. Neeskens AD/STG
		Doorkiesnummer +31 235145282 neeskenss@noord-holland.nl
Tbv Statenvergadering d.d.	17-05-2021	
Commissie NLG		
Datum commissievergadering	19-04-2021	
		29 april 2021 1 13
Onderwerp: Voordracht Strategie Noord-Hollandse aanpak stikstofproblematiek		

Advies commissie NLG:

De *Voordracht Strategie Noord-Hollandse Aanpak stikstofproblematiek* als bespreekstuk wordt doorgeleid naar PS van 17 mei 2021

Uittreksel van het concept-verslag NLG 19-04-2021:

11. A-agenda Natuur

11.a Strategie Noord-Hollandse aanpak stikstofproblematiek

Eerste termijn

De heer **De Groot** (SP) vangt aan met een strofe uit het beroemde gedicht *Het Huwelijk* van Willem Elsschot: "*Tussen droom en daad wetten in de weg staan en praktische bezwaren.*" Soms lijkt het alsof de relatie tussen een aantal leden van PS en GS verdacht veel weg heeft van het paar uit voornoemd gedicht. De Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) formuleert concrete doelen voor stikstofdepositie en -reductie in Nederland: 40% van het areaal van de voor stikstofgevoelige habitats in Natura2000-gebieden onder de KDW in 2025, 50% in 2030 en 54% in 2035. Dat ziet er op het oog heel goed uit. De SP zou daarmee kunnen instemmen als het niet zoveel gaat over dromen. Zij is erg bezorgd over de wetten en de praktische bezwaren die in de weg staan of, zo u wilt, de geitenpaadjes die de het beletten om die doelen te halen. De gebiedsplannen moeten uiterlijk eind 2022 zijn opgesteld, vlak voordat een nieuwe Statenperiode begint. Is dat haalbaar? Het lijkt erop van niet. Er wordt namelijk alweer gewerkt aan een AMvB voor een vrijstelling voor bouwactiviteiten. De PAS-melders hoeven pas later te melden en zijn daartoe overigens niet verplicht. Olam kan en mag vooral nog veel meer stikstof en ammoniak uitstoten dan wenselijk dan eigenlijk in een ander stadium zou zijn toegestaan. Een natuurvoorziening is voor deze piekbelaster niet aan de orde. De aanpak van Tata en vele andere bedrijven is er vooral een van pappen en nathouden. Ondertussen hapt de natuur naar adem en dreigt de druk om verdrongen te worden, vooral wat de bijzondere soorten betreft.

De SP wil zekerheid dat de droom daad wordt. Zij kan instemmen met de concrete doelen voor stikstofdepositiereductie, mits GS beloven die doelen te halen, ook als het lastig wordt en de druk vanuit de piek- andere belasters toeneemt, en zij beloven geen gebruik meer te maken van geitenpaadjes. SP komt hiertoe met een motie of amendement.

De heer **Roosendaal** (VVD) geeft aan dat zijn fractie het een duidelijk voorstel vindt dat op hoofdlijnen goed te volgen is, echter wel met in achtneming van wat mevrouw De Groot zojuist aangaf: het gaat uiteindelijk om de realisatie van de doelen. Wat kan de provincie daar nog meer aan doen? Middelen en doelen moeten niet door elkaar worden gehaald. Het draait uiteindelijk om de biodiversiteit en de natuurwaarden. Getracht wordt om deze doelen te behalen door de uitstoot te verminderen. De provincie moet echter ook oog houden voor andere wegen, zoals de inspreker reeds aangaf.

Een ander punt is het zo snel mogelijk realiseren van een deNO_x-installatie op het Tata-terrein. Vandaag wordt gesproken over het stikstofbeleid. Daarbij moeten de hogere doelen wel voor ogen worden gehouden. Deze moeten niet heenwalsen over de gerechtvaardigde belangen van de boeren om in de toekomst te kunnen blijven voortbestaan. Zij zijn immers dringend nodig voor het langdurig natuurbeheer.

De heer **Zoon** (PvdD) leest in de voordracht dat het vooral uit het Groenfonds betaald moet worden. Stikstof betreft echter een sectoroverstijgend probleem waarvan zowel de bereikbaarheid als de economie schade ondervindt. Meent de heer Roosendaal (VVD) dat er ook vanuit die portefeuilles een financiële bijdrage geleverd zou moeten worden?

De heer **Roosendaal** (VVD) heeft al eerder aangegeven dat het stimuleren van andere maatregelen die ondersteunend zijn aan dit beleid, en met name ten aanzien van Tata, enorm kan bijdragen aan het bereiken van het gewenste doel. Hij ondersteunt het idee om er in bredere zin naar te kijken. Hij durft echter te betwijfelen of het meteen vertaald moet worden naar meer geld vanuit de provincie, maar andere onderdelen van het provinciaal beleid kunnen zeker bijdragen aan meer biodiversiteit en natuur.

Mevrouw **Van Wijnen** (GL) geeft aan dat haar fractie verheugd is dat er vandaag over het stikstofbeleid wordt besproken. Onlangs is de algemene strategie besproken. Thans liggen er ook doelen, zodat de noodzaak van een gebiedsgerichte aanpak voor elk stikstofgevoelig Natura2000-gebied inzichtelijk is. Het afgelopen jaar heeft eenieder te maken gehad met boeren, natuurverenigingen en bezorgde bewoners. Het is heel belangrijk dat het ook in PS wordt vastgesteld, opdat duidelijk is dat GS en PS samen optrekken en dat het daarmee ook transparanter wordt. Het stikstofdossier lijkt soms een onneembare berg te worden. De afgelopen maanden moest elke trede van het pad richting een oplossing via rechterlijke uitspraken, technische innovaties en nieuwe modelberekeningen worden uitgehakt. Soms wordt er gevaarlijk dicht langs PAS-achtige methodes geschuurd.

Het is prettig dat de cijfers ten aanzien van de stikstofgevoelige gebieden de provincie weer met de neus op de feiten drukken. 0% van het gebied van de Eilandspolder ligt onder de KDW. Slechts 1% van de Westzaner Polder voldoet aan de norm. Twaalf van de negentien Natura2000-gebieden is stikstofgevoelig, nog afgezien van wat stikstof doet voor de natuur in een deel van de bijzondere provinciale landschappen (BPL).

Mevrouw **De Groot** (SP) hoort mevrouw Van Wijnen (GL) zeggen dat de provincie soms gevaarlijk dicht langs PAS-achtige toestanden schuurt. Mevrouw De Groot meent echter dat met het verlesen

van stikstof de provincie al bezig is met PAS-achtige toestanden. Ook de AMvB die eraan komt, heeft er verdacht veel van weg. Wat is hierop de reactie van mevrouw Van Wijnen?

Mevrouw **Van Wijnen** (GL) deelt de zorg van mevrouw De Groot over de AMvB voor vrijstelling voor bouwactiviteiten. Zij is evenmin gelukkig met het verleasen, maar daarover ligt nog geen uitspraak. Zij laat het derhalve nog even open.

Wat GroenLinks betreft mogen doelen op dit terrein altijd steviger en ambitieuzer. Elk moment dat niet aan de einddoelen wordt voldaan, gaat kwetsbare natuur verder achteruit. GroenLinks ziet echter ook hoe ingewikkeld het is om verder te komen in dit dossier. Zij wil de doelen vaststellen, opdat er vlot concrete stappen kunnen worden gezet die bijdragen aan het omlaag brengen van de stikstofdepositie en alle betrokkenen deze helder hebben. Dit is alleen mogelijk als er voldoende vertrouwen bestaat dat deze doelen ook echt gehaald gaan worden. Wat betreft zijn er volgens GroenLinks nog wel mogelijkheden tot verbetering.

Wat GroenLinks betreft, kan de provincie voor gebieden die nu al aan de eerste normen voldoen, bekijken of er quickwins kunnen worden gerealiseerd die het gebied verder op orde kunnen brengen. Eventuele kansen daarvoor mogen niet blijven liggen. De instrumenten die de provincie heeft gekregen, moeten maximaal ingezet worden om de stikstofdepositie duurzaam omlaag te brengen. Verleasen kan alleen een instrument zijn als bijvoorbeeld het bedrijf dat geld verdient door stikstofruimte te verleasen die opbrengsten ook kan gebruiken om zelf de uitstoot omlaag te brengen. Dat betekent dat ook echt wordt ingezet op een kwalitatieve lobby richting het Rijk, teneinde autonome ontwikkelingen op het gebied van stikstof buiten de provincie in beeld te brengen en duidelijk te krijgen welke inzet nodig is om de Noord-Hollandse natuur te verbeteren.

GroenLinks zou ook willen onderzoeken hoe het bestaande instrumentarium, bijvoorbeeld op RO-gebied, kan worden ingezet om dingen beter voor elkaar te krijgen. Kunnen PS daarin worden meegenomen?

GroenLinks zou ervoor open willen staan om te kijken of de ruimte-voor-ruimteregeling dusdanig kan worden aangepast dat boeren die willen stoppen dat wellicht deels kunnen financieren door opstallen om te zetten naar meer woningen dan nu mogelijk is.

De heer **Zoon** (PvdD) hoort mevrouw Van Wijnen zeggen dat zij kiest voor het behoud en de versterking van natuur en meer wil doen dan wettelijk wordt opgedragen. Klopt dat inderdaad? Wil zij kijken welke extra mogelijkheden er nog zijn?

Het coalitieakkoord gaat uit van geen bovenwettelijke normen. GroenLinks wil juist meer gaan doen dan eigenlijk wettelijk verplicht wordt gesteld. Heeft de heer Zoon dat goed begrepen?

Mevrouw **Van Wijnen** (GL) heeft een aantal routes genoemd die GroenLinks zeker bereid is om te verkennen.

De heer **Van Tiggelen** (PVV) veronderstelt bekend dat zijn fractie er enigszins anders is staat. De Raad van State deed een uitspraak waarna Nederland ineens het enige land ter wereld was met een stikstofprobleem. De PVV heeft ernstige twijfels of dat probleem wel bestaat in de fysieke wereld. Om te beginnen wordt stikstofdepositie niet gemeten maar komt het uit een dubieus computermodel, het AERIUS-model. Wat voor soort zaken zitten daarin? Een industrie die ammoniak uitstoot en daarnaast een boerenbedrijf dat hetzelfde uitstoot, dan is de depositie die wordt toegerekend aan het agrarische bedrijf het tienvoudige ten opzichte

van de industrie. Dat verschil zou 'm zitten in de hoogte van de schoorsteen. Stikstof is lichter dan lucht, dus de hoogte van de schoorsteen doet simpelweg niet ter zake. Hoeveel of, liever gezegd, hoe weinig ammoniak zit er nu eigenlijk in de lucht? Het is de afgelopen decennia ongeveer met twee derde afgenomen. Minder dan zeven miljardste deel van de lucht bestaat thans uit ammoniak. Is dat een probleem? Die vraag wordt niet gesteld. Er wordt gewoon van uitgegaan dat er een probleem is. Bij die oplossing van het vermeende probleem is er geen jacht gaande op reactieve stikstofverbindingen maar op boeren. De PVV verzet zich daartegen. Het is een heel vreemde gang van zaken. Nederlandse boeren zijn wereldkampioen. Vanuit de hele wereld komt men naar Wageningen om te kijken hoe Nederland het hier doet. Ons klimaat is geschikt voor landbouw en onze ondergrond is geschikt voor landbouw. Daarom gebeurt het hier ook op een heel efficiënte en natuurvriendelijke manier met de minst mogelijke milieu-impact. Waarom de boeren weg zouden moeten, is voor de PVV derhalve echt een raadsel. Ammoniak is lichter dan lucht. Het slaat pas neer wanneer het regent. De wind neemt het mee. Waar het neerslaat, is niet helder. Het standpunt dat er rond Natura2000-gebieden helemaal geen boeren zouden mogen zitten, beschouwt de PVV derhalve als kletspraat.

De heer **Dekker** (FvD) merkt op dat de stikstofproblematiek voor Forum voor Democratie een frustrerend dossier is. Op landelijk niveau heeft de partij meermaals protest aangetekend tegen dit uit de hand gelopen administratieve vraagstuk, waarbij Nederland in het verleden als het ware in een fuik gezwommen is door onnadenkend een confetti aan beschermde natuurgebieden aan te wijzen voor het Europese Natura2000-netwerk. Daar valt nu bijna niet meer van af te komen. Als gevolg daarvan is Nederland weer gebonden aan regels die vele malen zwaarder uitpakken dan bij onze buurlanden het geval is. We worden voortdurend geëld door modellen die de stikstofdeposities proberen te benaderen en stelselmatig een beperking voorschrijven. Uiteindelijk gaat het dan om de kritische depositiewaarde. De definitie van KDW bevat de onderliggende notie dat er zoiets bestaat als een "geen schade door stikstofdepositie"-drempel voor ecosystemen. Wanneer men de inhoud van dit onderwerp probeert te duiden, komt men uit bij diverse onontwarbare complexiteiten. Hoe zwaar weegt de stikstofdepositie eigenlijk in relatie tot andere ecologische factoren, zoals de lokale grondwaterstand, de lokale geologie, temperatuur of verstoring? Hoe moeten termen als "schadelijk" en "verontreinigend" worden opgevat? Moreel? Ecologisch? En ten opzichte van wat precies? Bovenal is het natuurlijk de vraag wat de maatschappelijke kosten zijn van al dat stikstof reducerende beleid? En hoe verhouden die kosten zich precies, en tot welke baten?

Met name de agrarische sector die al jaren kampioen is in het door onmogelijk milieubos springen dreigt nu de klos worden. Forum voor Democratie ziet ongaarne gebeuren dat agrarische bedrijvigheid die al door vele generaties in de provincie wordt uitgevoerd, door deze regelwoede zou moeten verdwijnen. Maar ook woningbouw, een activiteit waarvan de voortgang cruciaal is, wordt gesmoord.

Het is aan de provincie de taak om op een rationele, eerlijke en uitlegbare manier tot een uitvoering te komen, enerzijds met een provinciebrede aanpak en anderzijds met een gebiedsgerichte benadering. De provincie voert de Wsn uit. Forum voor Democratie vindt dit een onmogelijke positie. Het gevaar is levensgroot dat het voortbestaan van allerlei cruciale bedrijvigheid en ook traditioneel bij de provincie behorende activiteiten onmogelijk wordt gemaakt. Het lijkt er zelfs op dat de provincie het beste jongetje van de klas probeert te zijn, gelet op het regionaal stikstofregistratiesysteem (RSRS) en door het afromen van stikstofruimte in geval van het verleasen daarvan. Forum voor Democratie wild derhalve op geen enkele manier zijn medewerking verlenen aan deze strategie. De partij zou graag zien dat de provincie alles in het werk stelt om de pijn te verzachten, dat zij druk uitoefent op het landelijk bestuur om de regels te versoepelen, dat zij niet gaat voor de kampioenspositie stikstofreductie en dat zij alle denkbare creativiteit

aanwendt om ruimte te creëren in dit knellende dossier.

Mevrouw **Koning–Hoeve** (CDA) wil GS en de ambtenaren bedanken voor de beantwoording van de technische vragen van het CDA. Zij bedankt hen eveneens voor het feit dat het als A–stuk op de agenda staat. Het CDA zou de strategie ook graag als A–stuk zien.

Het betreft een complex dossier dat het CDA grote zorgen baart. Vorig jaar heeft de partij aan GS twaalf kaders meegegeven voor de uitwerking van het plan van aanpak. Als de brief langs die kaders wordt gelegd, wordt duidelijk dat een aantal kaders is meegenomen, waaronder vrijwillige opkoop van stikstof, inzet op innovatie en de mogelijkheid om bedrijven te verplaatsen. Mevrouw Koning–Hoeve dankt gedeputeerde daarvoor en zou graag zien dat die punten verder nog goed worden uitgewerkt.

Anderzijds is aantal andere kaders nog niet (voldoende) meegenomen in de uitwerking. Mevrouw Koning–Hoeve loopt de belangrijkste kaders langs:

- Kader 1: Het toekomstperspectief voor bedrijven moet overeind blijven. Dit is echt onvoldoende meegenomen. Er is onvoldoende toekomstperspectief, zoals ook de inspreker (de heer Ruijter) aangaf. Dit baart het CDA grote zorgen. Er moet gezorgd worden voor het behoud van vitaliteit van het platteland in Noord–Holland.
- Kader 2: Een drempelwaarde instellen.
- Kader 4: Geen uitbreiding van stikstofgevoelige planten. De toevoeging van stikstofgevoelige planten aan hexagonen blijft een punt van zorg. De uitbreiding van hexagonen vraagt daarnaast ook om uitbreiding van de emissiereductie. Dat is niet haalbaar en niet wenselijk
- Kader 6: Geen onhaalbare KDW's vaststellen. Dat is niet afdoende geborgd. Het doel van sommige gebiedsprocessen is onhaalbaar. Daarom zijn die KDW's te hoog gegrepen.
- Kader 7: Extern salderen pas openstellen bij een goed registratiesysteem. Hier zij GS nog mee bezig. Kan gedeputeerde borgen dat bij elke daling van uitstoot van elke sector goed geregistreerd wordt, ook als het gaat om innovatie van machines?
- Kader 9: Elke sector moet een evenredige bijdrage leveren aan stikstofreductie. Het gaat de goede kant op, maar het CDA mist nog wel een aantal bronnen. In maart heeft het RIVM in opdracht van de minister gerapporteerd dat ganzen zorgen voor 130.000 kilo stikstof per jaar. Dit blijkt geen groot aandeel te zijn op het totaal aan Nederlandse emissies, maar de ganzen zitten vooral in Noord–Holland en specifiek in de natuurgebieden. Die bron moet in Noord–Holland wél worden meegenomen. Daarnaast mist het CDA de reductie van stikstof uit rioolwater. De waterzuiveringen blijken dat er niet allemaal uit te halen. Dus ook die bron moet worden vermeld en worden meegenomen in de reductiedoelstellingen.
- Kader 12: Het plan van aanpak goed in de tijd plaatsen. Het CDA vindt het huidige tijdspad niet realistisch. Dat is een zaak die door GS bij het Rijk moet worden neergelegd. Aldaar moet gevraagd worden om aanpassing.

Zijn GS bereid om de kaders die tot op heden nog niet goed zijn ingevuld alsnog mee te nemen bij de verdere uitwerking?

Mevrouw **De Groot** (SP) vraagt wat mevrouw Koning–Hoeve belangrijker vindt: het toekomstperspectief van de jonge boeren of het toekomstperspectief van de natuur, en daarmee van ons allemaal?

Mevrouw **Koning–Hoeve** (CDA) antwoordt dat alles met elkaar in balans moet zijn. Zij komt daar dadelijk op

terug.

Mevrouw Koning–Hoeve heeft nog een aantal algemene opmerkingen ten aanzien van het beleid. GS zeggen dat in de gebiedsprocessen duidelijk moet worden wie er stikstofruimte nodig heeft. Hoe gaan zij dat aanpakken? Hoe komen de inwoners, de bedrijven en de gemeenten erachter voor welke activiteiten zij wel of niet stikstofruimte moeten aanvragen? Hoe krijgt de provincie al die benodigde stikstofruimte goed in beeld?

Verder vindt het CDA dat het beleid te eenzijdig is uitgewerkt. Er wordt te veel gestuurd op de KDW's. Er zijn veel meer zaken die een rol spelen in hoe de natuur hersteld moet worden. Bij de N2000–gebieden zou veel meer gestuurd moeten worden op de gunstige staat van instandhouding. Dat behelst veel meer dan alleen de KDW's. Kunnen GS in samenwerking met het IPO en het ministerie een plan maken om daar meer op te sturen, zodat de gunstige staat van instandhouding in het beleid kan worden ingebracht, en niet alleen de KDW's, zoals nu het geval is?

Het CDA wil ook dat er een onafhankelijke toetsing plaatsvindt van de staat van natuurgebieden. Kan gedeputeerde dat realiseren? Natura2000–herstelmaatregelen hebben namelijk een goed effect. Dat is ook merkbaar bij de Oostelijke Vechtplassen.

Vanaf de instelling van de N2000–gebieden is aangegeven dat naast de natuurdoelstellingen ook de sociale, economische en cultuurhistorische waarden in het gebied beschermd moeten worden. Hoe nemen GS dat mee? Ook op dit punt constateert het CDA weer een eenzijdige aanpak. De fractie vreest dat als enkel gestuurd wordt op de KDW en de stikstofreductie, er over tien jaar veel economische activiteiten en boerenbedrijven zijn beëindigd en er vervolgens niet het gewenste resultaat m.b.t. de natuur is bereikt. Een voorbeeld is Het Korenburgerveen, waarover al eerder is gesproken. In dat N2000–gebied is sprake van een hoge stikstofbelasting, maar de flora en fauna floreert daar prima. Dat komt door een goede inzet van boeren en TBO's. Door gerichte maatregelen wordt het effect van de stikstof geminimaliseerd. Daar moet men in Noord–Holland ook mee aan de slag.

In het beleidsstuk zitten concrete doelstellingen voor elk gebied. Door de eenzijdige inzet zijn deze te hoog gegrepen en in diverse gebieden ook echt niet reëel. Het CDA is zich ervan bewust dat de emissies moeten worden verlaagd, maar wel middels een realistisch beleid. Door externe invloeden, zoals stikstof uit het buitenland, zijn de doelen in diverse gebieden vrijwel onhaalbaar. In de kustgebieden is er ook een enorme impact vanuit het buitenland en van zee, vaak meer dan 50%. Hoe gaat Nederland dát reducedren? Het mag niet zo zijn dat die percentages uiteindelijk op de andere sectoren worden geprojecteerd. Hoe gaat gedeputeerde daarmee om?

Mevrouw **De Groot** (SP) heeft enkele vragen aan mevrouw Koning–Hoeve:

- Wat is de verhouding tussen de door ganzen gerealiseerde ammoniak en die van de veeteelt in Noord–Holland?
- Mevrouw Koning–Hoeve geeft aan dat er niet alleen naar stikstof moet worden gekeken. Mevrouw De Groot meent dat dit ook niet gebeurt. Er worden een heleboel maatregelen op elkaar gestapeld, maar stikstofreductie is wel heel belangrijk. Vindt mevrouw Koning–Hoeve dat ook?
- Wat zou mevrouw Koning–Hoeve ervan denken als alle mensen in het buitenland gaan klagen over de stikstofdepositie die bij ons de grenzen over vliegt?

Mevrouw **Koning–Hoeve** (CDA) antwoordt als volgt:

- De verhouding tussen de door ganzen gerealiseerde ammoniak en die van de veeteelt heeft zij thans niet paraat.
- Mevrouw Koning–Hoeve is van mening dat (de staat van) de natuur belangrijk is.
- In het buitenland is momenteel geen sprake van een stikstofprobleem.

Mevrouw Koning–Hoeve vervolgt haar betoog. Het CDA voorziet een aantal negatieve effecten als onderhavig beleid wordt ingezet. De kringloopgedachte geraakt steeds verder weg. Noord–Holland heeft namelijk een gebrek aan mest en mineralen. Het is vanuit dat oogpunt geen goede zaak als veel veehouderijbedrijven zouden moeten verdwijnen. GS geven het zelf aan in hun beantwoording van de technische vragen: Noord–Holland importeert mest sinds 1994. Mest is nodig voor de teelt van gras, maar met name ook voor akkerbouw en vollegrondsgroenten. Hoe voorkomen GS dat het gebrek aan mest groter wordt?

Daarnaast vormen de rekenmodellen van AERIUS–systeem nog steeds een punt van zorg. Het CDA voorziet ernstige sociale effecten van het beleid. Hebben GS die effecten in beeld?

- het weghalen van economische factoren uit de samenleving;
- Inkomensderving voor de inwoners van Noord–Holland;
- Werkeloosheid en een dalende welvaart.

Kunnen GS die effecten voor langere termijn in beeld brengen? Daarnaast vindt het CDA een goede evaluatie van dit beleid absoluut nodig. Wanneer staat er een evaluatie gepland, en met welke kaders?

De jonge boer Joost Ruijter wees tijdens zijn inspraak op het dreigende gevaar dat enkel de grote bedrijven nog zijn over te nemen, maar dat dat niet langer geldt voor de kleine bedrijven. Dat is niet de gewenste richting. Qua beleid moet daar rekening mee worden gehouden.

Het CDA zegt niet dat er niets moet gebeuren. Er moet echter een oplossing komen voor de N2000–gebieden, voor woningbouw en voor andere ontwikkelingen waarbij elke sector iets gaat bijdragen. De inzet zal op de volle breedte van de mogelijkheden aangepakt moeten worden. Het CDA wil daarbij geen papieren werkelijkheid en geen rekentools waaraan getwijfeld wordt. Het CDA wil realisme. Er moet echt verder worden gekeken dan enkel de sturing op KDW's. De Nederlandse industrie, scheepvaart, infra en landbouw zijn groot geworden door slim en efficiënt innoveren. Met het stikstofbeleid moeten deze sectoren niet verdrinken in een slachtofferrol. De wereld van vandaag vraagt iets anders van de sectoren dan in het verleden. Dit heeft consequenties. Elke sector moet veranderen, maar wel met realisme, haalbare doelstellingen en een verdienmodel voor de toekomst, en niet vanuit eenzijdig beleid.

De heer **Mangal** (DENK) beaamt dat het probleem sectoroverstijgend is. Hij wijst in dat kader op de woningbouw. De komende tien jaar moeten er 175.000 woningen worden gebouwd, wat 17.500 woningen per jaar impliceert. De provincie slaat zichzelf op de borst voor het gegeven dat zij 9.000 woningen doorgang hebben kunnen laten vinden, maar dat is echt veel te weinig. Hoe is het extern salderen daarop van invloed? En als de provincie stikstofrechten toch wil verleasen om woningbouw mogelijk te maken, waarom wordt die mogelijkheid dan niet enkel aan woningbouwbedrijven geboden?

De heer **Leerink** (PvdA) acht het positief dat er met elkaar over de stikstofstrategie en stikstofdoelstellingen wordt gesproken. Hij vindt het fijn dat de commissie op deze wijze betrokken wordt en dat de stikstofdoelen ook in PS worden vastgesteld. Het is goed om te merken dat de gedeputeerde en het college

ontvankelijk blijken voor hetgeen de commissie naar voren heeft gebracht. Dit wordt zeer op prijs gesteld.

Wat betreft de definitieve brief over de stikstofstrategie heeft de Partij van de Arbeid nog twee opmerkingen. De partij blijft haar vraagtekens houden bij het systeem van verleen. Het oogt net te veel op een papieren trucje richting PAS. Zij blijft daar geen goed gevoel bij houden.

Hoe wordt er nu exact omgegaan met de vrijkomende stikstofruimte? Hoe wordt die nu geprioriteerd? Er hangt enorm veel af van die stikstofruimte. Er komen enorm veel belangen bij elkaar. Het toerekenen van die stikstofruimte wordt bijna het nieuwe budgetrecht. De heer Leerink kan zich voorstellen dat PS daar op enigerlei wijze betrokken wordt.

De heer Leerink is blij dat het overzicht met de stikstofreductiedoelstellingen nu voorligt. Er wordt uitgegaan van enkele criteria. Zo wordt uitgegaan van landelijk vastgesteld beleid, omdat is afgesproken om niets bovenwettelijks te doen. De provincie neemt ook geen actie op sectoren waarop zij geen invloed heeft. Voort komt het evenredigheidsprincipe terug. Als alles bij elkaar wordt opgeteld, ontstaat voorliggend staattie. Daarmee zijn alle zorgen van de PvdA echter niet weggenomen. Uiteindelijk zit de provincie op slot door het hele stikstofbeleid en is het essentieel dat de doelstellingen worden behaald. Als dat niet lukt, komt het immers als een boemerang terug. De provincie doet het in eerste instantie voor de natuur, maar ook om meer ruimte creëren. De heer Leerink hoort graag hoe reëel het is dat de provincie de doelstellingen per gebied ook daadwerkelijk op deze manier gaat halen? Hoe kan de gedeputeerde dat aannemelijk maken?

Mevrouw **Van Wijnen** (GL) vraagt wat er volgens de heer Leerink (PvdA) dan nog meer nodig zou zijn?

De heer **Leerink** (PvdA) meent dat als het niet realistisch is dat er in bepaalde sectoren een stikstofreductie wordt gerealiseerd, de logische conclusie waarschijnlijk zal zijn dat de doelstellingen in andere sectoren moeten worden behaald. Uiteindelijk moet de optelsom kloppen. Als nu al duidelijk is dat er in sommige sectoren winst wordt ingeboekt die niet gerealiseerd kan worden, dan deugt het evenredigheidsbeginsel niet. De heer Leerink hoort graag als er iets mis is met zijn redenering.

Begrijpt de heer **Kohler** (JA21) het nou goed dat de heer Leerink (PvdA) helemaal geen vertrouwen heeft in de gebiedsgerichte aanpak?

De heer **Leerink** (PvdA) geeft aan dat hij wel vertrouwen heeft in de gebiedsgerichte aanpak, maar dat hij refereert aan de doelstellingen. Er wordt eigenlijk heel streng gezegd dat alles wat niet in de provincie geregeld kan worden uiteindelijk in Den Haag wordt opgelost. De oplossing wordt echter wel een-op-een meegerekend voor het totale resultaat.

Mevrouw **Koning-Hoeve** (CDA) meent dat als er stikstof vanuit zee of vanuit het buitenland komt, dat aldaar gereduceerd moet worden. Dat kan toch niet van andere bronnen worden geëist?

De heer **Leerink** (PvdA) geeft aan dat Nederland stikstof produceert dat weer in een ander buitenland terecht komt. Uitgangspunt is het reductiepercentage dat in een bepaald gebied gerealiseerd moet worden. Vervolgens wordt bekeken welke maatregelen genomen kunnen worden om tot het gewenste niveau te komen. De heer Leerink meent dat daar realistische doelen voor moeten worden gehanteerd. Daarom hoort hij graag of de doelen realistisch zijn. Het gaat er hem om dat de uiteindelijke doelen per gebied gehaald

worden en dat daar een realistisch plan onder ligt.

De heer **Kohler** (JA21) kan zich vinden in de bijdragen van de heer Van Tiggelen (PVV), de heer Dekker (FvD) en mevrouw Koning-Hoeve (CDA), alsmede in de inspraak van de heer Ruijter. Ook blijkt de heer Kohler op één lijn te zitten de heer Leerink (PvdD).

Mevrouw De Groot (SP) vroeg naar de stikstofdepositie van de ganzen. Mevrouw Koning-Hoeve had de gegevens hieromtrent niet paraat. De heer Kohler (JA21) was gisteren toevallig bij Zeevang, een foerageergebied voor ganzen. Tien jaar geleden kwam de heer Kohler daar voor het laatst en zag hij veel verschillende vogels, zoals snippen, grutto's, leeuweriken et cetera. Thans was er een Sahelzone met een miljoen ganzen. Het zag er zorgelijk uit. Het is duidelijk dat ganzen de natuur vernielen. Echter, de omliggende boeren kunnen dit probleem middels stikstofreductie niet verhelpen.

De heer Kohler meent derhalve, zoals ook blijkt uit een aantal andere bijdrages, dat de gebiedsgerichte aanpak moet stoppen. Hij beluistert dat ook uit in andere bijdragen. Het Noord-Hollands landschap is overweldigend en heel afwisselend, maar er is een grote overeenkomst: het vergrast. Dat heeft zijns inziens inderdaad te maken met de stikstof. Of het een slechte ontwikkeling is, betreft een andere vraag. Vergrassing veroorzaakt op haar beurt ook weer een andere bijdrage aan de natuur.

De heer Kohler wijst voorts op de inzet van veel exotica om de natuur te beheersen (Schotse Hooglanders, Poolse paarden en Indonesische ossen). Hij vindt deze ontwikkeling merkwaardig.

Bij de Schoorlse duinen komt circa 65% van de stikstof uit niet-beheersbare bronnen, zoals de zee en de scheepvaart en buitenland. De rest is nihil, behalve de boeren. De twaalf melkveehouders die daar zitten zouden dan moeten opdraaien voor de afname van de totale stikstofuitstoot in de Schoorlse duinen. Enkel van hen hebben onlangs voor een paar miljoen euro geïnvesteerd.

De provincie gaat wateropslag organiseren door het landschap te vermoerassen. Moeras is echter een grote bron van methaangas, dat 150 keer erger is dan stikstof. Al dat ingrijpen in de natuur heeft onvoorziene gevolgen. Om die reden meent de heer Leerink dat de gebiedsgerichte aanpak moet stoppen. Persoonlijk vindt hij stikstof en CO₂ niet zo'n groot probleem. De aarde vergroent hierdoor. Als stikstof toch als een probleem wordt bestempeld, meent hij dat het meer op macroniveau bekeken moet worden.

Mevrouw **Strens** (D66) vindt het fijn dat er thans weer over de stikstofaanpak kan worden gesproken, ditmaal ook voorzien van doelen. Zij acht het goed dat deze doelen ook in PS zullen worden vastgesteld.

D66 ondersteunt in grote lijnen de doorvertaling vanuit de landelijke doelstellingen naar de provinciale doelstellingen. Een deel van de reductiedoelstellingen gaat echter over onderdelen waar de provincie niet direct invloed op heeft, zoals buitenland of ammoniak van zee. Hoe wordt geborgd dat het Rijk die doelstelling haalt? Mocht het niet haalbaar zijn, is het dan denkbaar dat de provinciale doelstellingen worden aangescherpt? Oftewel, hoe reëel is het dat dit gaat lukken? Wat D66 zouden dit de minimale reductiedoelstellingen per gebied moeten zijn. Waar er kansen zijn om verder te gaan of om de realisatie van de doelstellingen te versnellen, moeten die ook zeker worden verzilverd.

Het college gaat in de gebiedsprocessen een integrale aanpak volgen. Daarover is vaker met elkaar

gesproken. De voorliggende doelen hebben echter alleen betrekking op de stikstofreductie. Voor D66 is het van belang dat aan de voorkant van de gebiedsprocessen helder is welke doelen de provincie wil realiseren, niet alleen ten aanzien van stikstofreductie maar ook bijvoorbeeld ten aanzien van NNN-realisatie. Hoe gaat GS deze doelstellingen meenemen in de gebiedsgerichte aanpak? Op welke wijze gebeurt dat? Een ander punt dat hiermee samenhangt is participatie. Het hele stikstofdossier is complex. Het is voor inwoners, ondernemers en andere gemeenten soms best lastig te volgen, welke instrumenten er van toepassing zijn en op welke fondsen aanspraak kan worden gemaakt. Mevrouw Strens roept het college derhalve nogmaals op om die stevige regierol op te pakken in de gebiedsprocessen en ervoor te zorgen dat alle betrokkenen mee kunnen komen en hun rol kunnen invullen.

Mevrouw Strens heeft nog twee korte opmerkingen over de aanpak die in de brief beschreven staat. Over verleasing heeft D66 in de vorige commissievergadering al een en ander gezegd. In grote lijnen begrijpt de partij dat de provincie een dergelijk instrument voorstaat, omdat bijvoorbeeld de woningbouw doorgang kan worden gegeven. Het instrument kan volgens D66 echter alleen worden ingezet met heldere randvoorwaarden en spelregels. De inzet wat D66 betreft is dat de financiële opbrengsten van dit instrument ook op de langere termijn zorgen voor minder stikstofuitstoot en een duurzame bedrijfsvoering. Oftewel, de inkomsten die een agrariër ontvangt doordat hij een deel van zijn vergunde stikstofruimte tijdelijk uitleent, moet hij inzetten om de transitie naar kringlooplandbouw mogelijk te maken. Mevrouw Strens hoorde mevrouw Van Wijnen (GL) een soortgelijke oproep doen. Delen GS deze visie en op welke wijze zien zij al dan niet mogelijkheden om hier invulling aan te geven?

Tot slot heeft mevrouw Strens een opmerking over de Stikstofbank en de toedeling van stikstofruimte. Als mevrouw Strens de brief juist heeft begrepen, is thans geen sprake meer van een RSRS maar van een depositiebank, zowel nationaal als provinciaal. Een en ander is nog onduidelijk en moet nog nader worden uitgewerkt. Desondanks gaat toedeling wel degelijk gepaard met het maken van politieke keuzes. Mevrouw Strens ondersteunt derhalve de oproep van de heer Leerink om de Staten daarin goed mee te nemen. Wat D66 betreft moet er voornamelijk aandacht zijn voor projecten rond woningbouw, circulaire economie en klimaat, zodat deze in ieder geval doorgang kunnen hebben.

Mevrouw **Koning-Hoeve** (CDA) refereert aan de inspraak van de heer Ruijter, waarin hij zijn zorgen en ook die van andere jonge boeren naar voren bracht. D66 gaat daar geheel niet op in. Wat voor toekomst ziet mevrouw Strens voor de agrarische sector? Biedt zij de boeren nog hoop of laat zij hen stikken?

Mevrouw **Strens** (D66) antwoordt dat haar fractie de boeren zeker niet laat stikken en dat er zeker nog toekomst is voor de agrariërs. Het omlaag brengen van de stikstofuitstoot wordt niet zozeer bereikt met minder agrariërs als wel met minder dieren. De provincie moet vooral bekijken hoe zij de boeren kan helpen om de omslag naar meer kringlooplandbouw mogelijk te maken. Dan is er wel degelijk nog een toekomst voor jonge agrariërs, zeker ook in Noord-Holland.

De heer **Zoon** (PvdD) complimenteert allereerst de ambtenaren voor de heldere technische beantwoording.

De heer Zoon haalt de navolgende punten drie aan:

1. De evenredige afbouw van stikstof is heel gevaarlijk. Daarmee worden niet alleen de eigen provinciale doelen uit handen te geven, maar is de provincie ook verplicht om gegarandeerde reductie te

bewerkstelligen. Dat is hiermee een stuk minder haalbaar geworden.

2. Het opknippen uit verschillen bronnen, zoals GS hebben gedaan, is wellicht heel slim. Als je het optelt en er nader induikt, betreft het uiteindelijk heel veel landbouw. In de Eilandspolder liggen natuur en landbouw heel dicht bij elkaar. Daar wordt 0% van de reductiedoelen gehaald. Er is derhalve een duidelijke link zichtbaar.

Hetzelfde geldt voor het rapport over de herkomst van ammoniak op zee. Het RIVM geeft aan dat deze ammoniak en fosfaten vrijwel zeker wegstromen uit de verzadigde grond van stikstof. Dit blijkt ook uit de recente rapportage over de normoverschrijding van stikstof in het oppervlaktewater, ook in Natura2000-gebieden in Noord-Holland.

Het andere punt dat eruit geknipt is, is het buitenland. Er wordt in Nederland dusdanig veel mest uitgestort, dat het ook naar het buitenland wordt geëxporteerd.

Mevrouw **Koning-Hoeve** (CDA) wijst op de beantwoording van de technische vragen waarin staat dat Noord-Holland geen mest exporteert, maar juist importeert. Wil de heer Zoon zijn woorden derhalve heroverwegen?

De heer **Zoon** (PvdD) antwoordt ontkennend en gaat over tot benoeming van zijn derde aandachtspunt:

3. Het landelijk beleid is onvoldoende. De heer Zoon refereert wederom aan de Eilandspolder. Een heel belangrijk onderdeel daarvan is het veenmosrietland. De KDW daarvan is 700 mol. De depositie op dit moment is 1.200 mol en GS is voornemens om 300 mol naar beneden te gaan. Dat zou dus ongeveer 500 mol moeten zijn om het veenmosrietland te beschermen. Met de reductie van 74% is het misschien wel leuk dat de landelijke doelstelling wordt gehaald, maar het is uiteindelijk onvoldoende om het veenmosrietland te beschermen.

De heer Zoon noemt voorts vier vervolgacties:

1. Er moet prioriteit worden gegeven aan de stikstofgevoelige habitats, zoals het veenmosrietland, om de Europese doelen te gaan halen;
2. Daargelaten dat de koppeling met evenredige afbouw bovenwettelijk is, moet er ook echt prioriteit worden gegeven aan hetgeen in de provincie Noord-Holland moet gebeuren.
3. In de 2012 was er nog sprake van een provinciaal doel om 7% biologische landbouw te hebben. Op dit moment bedraagt dat percentage 3,5%. Als het uiteindelijke doel 100% circulaire landbouw is, zal de provincie ook tussendoelen moeten stellen. Het lijkt de PvdD goed om dat in dit kader mee te nemen.
4. Het verleasen beschouwt de heer Zoon als een heel slecht plan. Hij verneemt graag van de gedeputeerde of de provincie hiertoe wel verplicht is. Zo ja, dan zou de PvdD in ieder geval enige sturing willen meegeven. Andere provincies hebben nog extra maatregelen genomen, zoals het niet toestaan van verleasing in Natura2000-gebieden.

De **voorzitter** bedankt de commissieleden voor hun inbreng in eerste termijn en geeft het woord aan gedeputeerde Rommel (VVD) voor haar beantwoording.

Beantwoording door gedeputeerde **Rommel** (VVD):

Gedeputeerde Rommel richt namens de ambtenaren een woord van dank tot de heer Zoon (PvdD) voor diens complimenten over de beantwoording van de honderden vragen die zijn gesteld. Gedeputeerde Rommel bedankt op haar beurt de Statenleden voor hun betrokkenheid en complimenteert hen met de politieke beschouwingen.

Door het vaststellen van de doelen door PS kan de provincie daadwerkelijk aan de slag in de gebiedsgerichte aanpak. GS hebben een collegetour in voorbereiding om PS mee te nemen naar alle gebieden om te beluisteren hoe de participatie aldaar is geregeld. Statenleden wordt voorts de gelegenheid geboden om vragen te stellen. Er vindt thans al overleg plaats met de commissievoorzitter om de tour in gang te zetten.

Gedeputeerde beluistert dat de meerderheid van de Statenleden akkoord is. Tegelijkertijd benadrukken veel leden dat de doelen wel gehaald moeten worden, dat er vlot stappen moeten worden gezet en dat de instrumenten maximaal moeten worden ingezet. Gedeputeerde geeft aan dat de provincie zich hiervoor zal inspannen. Als op enig moment uit de monitoring of evaluatie, mocht blijken dat er bijsturing nodig is, dan komen GS daar bij PS op terug, aangezien PS de doelen vaststelt.

Het Rijk heeft eigen doelen gesteld. GS hebben afgesproken dat de provincie in overleg met het Rijk gebiedsplannen gaat maken. Gedeputeerde heeft in het IPO aangegeven dat zij dat bij voorkeur binnen één jaar (i.p.v. twee jaar) wil doen. De andere provincies hadden daar wel wat vraagtekens bij. Gedeputeerde is toegezegd dat alle provincies voor de zomer bepaalde berekeningen en overige data ontvangen. Zij streeft ernaar om de lat in eerste instantie hoog te leggen.

De provincie en het Rijk werken integraal samen. Ten aanzien van het NNN ligt er een NNN-realisatiestrategie, die de provincie meeneemt in de gebiedsgerichte aanpakken. Deze zijn reeds omgrensd.

Het CDA had een aantal kaders gesteld. GS hebben deze erlangs gehouden. Wat betreft het toekomstperspectief heeft gedeputeerde Rommel tezamen met haar collega-gedeputeerde Zaal een taskforce ingesteld waarin verdienmodellen kunnen worden doorgerekend. Het hoeft niet per se in de strategie, maar betreft wel een uitwerking van hetgeen de provincie doet ten aanzien van de NNN-realisatiestrategie.

Met het stikstofregistratiesysteem is enige vertraging opgelopen, maar er zal goed geborgd worden dat de stikstof die vrijvalt in de depositiebank terechtkomt. De provincies moet op dit punt nog een kleine gezamenlijke slag maken. Zodra er meer bekend is, wordt PS nader geïnformeerd. Ten aanzien van de ganzen en de overige vragen die zijn gesteld, wil gedeputeerde mevrouw Koning-Hoeve terugverwijzen naar de reeds beantwoorde vragen. De stikstofemissie afkomstig van ganzen wordt niet in het grotere geheel meegenomen omdat de vogels slechts een kort cyclus kennen.

In reactie op de vraag van de heer Leerink (PvdA) of de stikstofreductiedoelen wel realistisch en haalbaar zijn, verwijst gedeputeerde Rommel hem naar pagina 2 van de stikstofstrategie: "*Hierbij moeten wij ons realiseren dat een deel van de stikstofuitstoot wordt veroorzaakt door bronnen waarop de provincie geen invloed heeft, zoals uitstoot vanaf zeescheepvaart en het buitenland.*" De provincie maakt hier de komende tijd afspraken over met het Rijk (in de gebiedsplannen).

Mevrouw **Strens** (D66) had nog een beschouwing gegeven over hoe D66 de inzet van het instrument verleasing graag zou zien. Is het mogelijk om aanvullende regels te stellen bij het instrument verleasing en zijn GS voornemens om dat te gaan doen?

Gedeputeerde **Rommel** antwoordt dat die nadere uitwerking nog moet plaatsvinden. Zij heeft mevrouw Strens echter gehoord en zal haar vraag meenemen in het overleg over de verdere uitwerking.

De heer **Leerink** (PvdA) komt nog even op doelen. Hij begrijpt dat de provincie geen invloed kan uitoefenen op hetgeen op Rijksniveau dient te gebeuren. Alle doelen worden echter wel ingeboekt en zijn ook noodzakelijk om de minimale doelstellingen te realiseren. Als het Rijk die doelstellingen niet haalt, bijvoorbeeld wat betreft de ammoniakuitstoot op zee, dan worden in Noord-Holland de doelen niet gehaald, met alle gevolgen van dien.

Kan gedeputeerde garanderen dat het Rijk de doelen die in de provincie niet kunnen worden gerealiseerd wél door het Rijk voor elkaar worden gebokst en dat het de provincie niet in de problemen zal brengen?

Mevrouw **De Groot** (SP) geeft aan dat dit stuk wat haar betreft in elk geval op de A-agenda van de Statenvergadering moet worden geplaatst.

Gedeputeerde **Rommel** antwoordt in de richting van de heer Leerink dat het Rijk zelf de doelen heeft vastgesteld in de eigen wetgeving. Zij is derhalve niet voornemens om nu gelijk alles op de provincie over te nemen. Er wordt eerst nog in overleg getreden worden met het Rijk. Mocht er iets gebeuren waardoor er een aanpassing moet plaatsvinden, dan zal de provincie dat ook in overleg met het Rijk doen.

PS stellen de doelen. De provincie gaat hier keihard mee aan de slag. Om die reden wil gedeputeerde de gebiedsgericht aanpak en plannen zo snel mogelijk op tafel hebben om in overleg met het Rijk te gaan, zodat indien nodig al eerder kan worden bijgestuurd of eerder bij de Statenleden kan terugkomen. Deze doelen zijn gebaseerd op wat het Rijk al heeft vastgesteld. Mocht er wat gewijzigd moeten worden, dan komt gedeputeerde daar bij PS op terug, aangezien zij de kaders voor de doelen vaststellen.

Richting mevrouw De Groot (SP) bevestigt gedeputeerde Rommel dat het een voordracht betreft voor de Statenvergadering.

De **voorzitter** bedankt gedeputeerde Rommel voor haar beantwoording. Zij concludeert dat de stikstofstrategie als bespreekstuk wordt doorgeleid naar de PS-vergadering van 17 mei a.s. Mevrouw De Groot (SP) heeft aangekondigd alsdan wellicht een motie of amendement te zullen indienen.